

Correctievoorschrift HAVO

2025

tijdvak 1

maatschappijwetenschappen

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 3.21, 3.24 en 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 3.21 t/m 3.25 van het Uitvoeringsbesluit WVO 2020 van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examiner en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examiner en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examiner. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examiner vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examiner en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
 - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
 - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
 - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
 - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
 - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
 - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examiner en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn geen vakspecifieke regels vastgesteld.

NB Bij veel vragen kent het correctievoorschrift twee onderdelen: 'een juist antwoord bevat' en 'voorbeeld van een juist antwoord'. Het 'een juist antwoord bevat' is bepalend voor de toekenning van scorepunten. Het 'voorbeeld van een juist antwoord' is volgens de examenmakers het meest voor de hand liggende antwoord. Als er sprake is van een vakinhoudelijk correcte toepassing van de criteria van 'een juist antwoord bevat', moeten aan antwoorden die afwijken van het voorbeeldantwoord scorepunten worden toegekend.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Opgave 1 Oefenstemmen

1 maximumscore 1

beperkte (sociale en) politieke participatie

2 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

- informatie uit regel 1-23 van tekst 1 waaruit politieke socialisatie blijkt 1
- een uitleg dat het oefenstemmen kan bijdragen aan de politieke socialisatie van de deelnemers, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept politieke socialisatie 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Uit tekst 1 blijkt dat Ibrahim Demir leert wat hij moet doen om zijn stem uit te brengen door alle stappen in het stembureau te doorlopen, van het tonen van het verblijfsdocument tot het stembiljet in de juiste stembus doen (r. 1-12). 1
- Dit laat zien dat tijdens het oefenen op het stembureau (kennis over het stemproces en dus) de politieke cultuur van het stemmen voor de verkiezingen wordt overgedragen / verworven kan worden. Het oefenen van stemmen voor verkiezingen kan dus bijdragen aan de politieke socialisatie van de deelnemers. 1

Vraag	Antwoord	Scores
3	maximumscore 2	
	Een juist antwoord bevat:	
	informatie uit regel 24-42 van tekst 1 om de ontwikkelingsvisie te illustreren	1
	een redenering dat de gemeenten het oefenstemmen organiseren vanuit de ontwikkelingsvisie, met een toepassing van een omschrijving van de ontwikkelingsvisie	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	Uit tekst 1 blijkt dat sommige kiezers hobbels ondervinden, waardoor zij niet gaan stemmen (r. 24-29; r. 36-37). De gemeenten denken met de oefenstemdagen deze drempels (voor sommige kiezers) weg te kunnen nemen, zodat deze kiezers wel gaan stemmen (r. 38-40).	1
	De gemeenten willen dus graag dat alle kiezers gaan en kunnen stemmen. Het (oefen)stemmen kan politieke kennis van de deelnemers bevorderen en bijdragen aan (bredere) politieke participatie. Politieke participatie als doel komt overeen met de ontwikkelingsvisie.	1
4	maximumscore 2	
	Een juist antwoord bevat:	
	informatie uit tekst 1 om representativiteit te illustreren	1
	een redenering dat gemeenten met het organiseren van oefendagen op stembureaus de representativiteit van politieke besluiten kunnen vergroten, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept representativiteit	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	In tekst 1 staat dat twee miljoen kiesgerechtigden tegen problemen aanlopen bij het stemmen, waardoor een deel van hen niet gaat stemmen (r. 32-37).	1
	Als deze mensen (die niet gaan stemmen omdat ze tegen problemen aanlopen) door het oefenen toch gaan stemmen, dan zullen hun politieke standpunten beter vertegenwoordigd worden in de politieke besluitvorming waarin besluiten worden genomen voor de gehele bevolking. Dus kan de gemeente met het organiseren van oefendagen op stembureaus de representativiteit van politieke besluiten vergroten.	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

5 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

- gegevens uit figuur 1 waaruit een daling in de opkomst tijdens de gemeenteraadsverkiezingen blijkt 1
- een redenering dat het gezag van de gemeenteraden de afgelopen veertig jaar is veranderd, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept gezag 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Uit figuur 1 blijkt een daling in de opkomst tijdens de gemeenteraadsverkiezingen in de periode van de jaren tachtig van de vorige eeuw tot in de jaren twintig van deze eeuw. Midden jaren tachtig heeft ruim 70% van alle kiesgerechtigden gestemd, terwijl begin jaren twintig ruim 50% gestemd heeft. 1
- Het zou kunnen dat steeds meer burgers uit onvrede of desinteresse niet gaan stemmen, omdat zij de macht van de gemeenteraad niet meer als legitiem beschouwen. In dat geval is het gezag van de gemeenteraden afgenomen in de afgelopen veertig jaar. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 2 Open Hiring

6 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

- het noemen van ongelijke verdeling van symbolische hulpbronnen en als voorbeeld status/aanzien / het noemen van ongelijke verdeling van sociale hulpbronnen en als voorbeeld weinig behulpzame contacten/netwerk(en) 1
- een redenering dat met *Open Hiring* een ongelijke verdeling van de genoemde soort hulpbronnen bij het vinden van een baan wordt tegengegaan, met informatie uit regel 1-35 van tekst 2 om een ongelijke verdeling van de genoemde soort hulpbronnen te illustreren 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Met *Open Hiring* wordt een ongelijke verdeling van symbolische hulpbronnen die van invloed is op het vinden van een baan tegengegaan. De invloed die (een lage) status heeft op het vinden van een baan wordt met *Open Hiring* namelijk tegengegaan. 1
- Uit tekst 2 blijkt dat bepaalde mensen, zoals ex-gedetineerden, niet worden aangenomen bij de traditionele sollicitatieprocedures. Deze mensen ervaren grote belemmeringen bij het vinden van werk (r. 8-17). Dat deze mensen niet worden aangenomen bij de traditionele sollicitatieprocedures, en andere groepen mensen wel, kan het gevolg zijn van de lagere status die zij hebben, dat wil zeggen dat ex-gedetineerden minder gewaardeerd worden (ten opzichte van de mensen die niet tot deze gemarginaliseerde groepen behoren), omdat zij een crimineel verleden hebben. Met *Open Hiring* worden deze ex-gedetineerden/kansarme mensen aangenomen (r. 28-35). 1

7 B

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

8 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat:

- een toepassing van een omschrijving van opwaartse sociale mobiliteit op de positie van Dion Drew 1
- een uitleg dat de opwaartse sociale mobiliteit van Dion Drew het gevolg is van positietoewijzing, met een toepassing van een omschrijving van positietoewijzing en informatie uit regel 36-80 van tekst 2 waaruit de opwaartse sociale mobiliteit door positietoewijzing blijkt 1
- een uitleg dat de opwaartse sociale mobiliteit van Dion Drew het gevolg is van positieverwerving, met een toepassing van een omschrijving van positieverwerving en informatie uit regel 36-80 van tekst 2 waaruit de opwaartse sociale mobiliteit door positieverwerving blijkt 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- De opwaartse sociale mobiliteit van Dion Drew, dat wil zeggen de hogere maatschappelijke positie die Dion Drew verkregen heeft (als leidinggevende in de bakkerij), 1
- is het gevolg van positietoewijzing, omdat de nieuwe sollicitatiemethode *Open Hiring* een voorbeeld is van een maatschappelijke oorzaak die buiten een persoon ligt. Uit tekst 2 blijkt dat Dion Drew eerst onderaan de maatschappelijke ladder stond als ex-gedetineerde zonder baan (r. 40-49), maar door *Open Hiring* werd aangenomen bij Bakkerij Greyston (waardoor hij dus een hogere sociale positie heeft bereikt). 1
- Daarnaast is de opwaartse sociale mobiliteit van Dion Drew ook het gevolg van positieverwerving, omdat hij daar ook persoonlijk aan heeft bijgedragen. Hij heeft namelijk zijn naam op de lijst gezet bij Bakkerij Greyston (r. 39-40) /en hij is daar daarna gaan werken en hij heeft zichzelf binnen het bedrijf opgewerkt tot leidinggevende (r. 65-68). 1

Vraag	Antwoord	Scores
9	maximumscore 2	
	Een juist antwoord bevat:	
	informatie uit regel 36-80 van tekst 2 waaruit een verandering van identiteit blijkt	1
	een redenering dat <i>Open Hiring</i> de identiteit van Dion Drew veranderd heeft, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept identiteit	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	In tekst 2 staat dat ex-gedetineerde Dion Drew, nadat hij via <i>Open Hiring</i> werd aangenomen door Bakkerij Greyston, een maatschappelijk geaccepteerde carrière heeft kunnen maken (r. 63-72) en dat hij zich waardevol is gaan voelen (r. 77-80) / zich erkend voelde als een mens die een positieve bijdrage kan leveren aan de samenleving (r. 61-63).	1
	Dus heeft <i>Open Hiring</i> het beeld dat Dion Drew van zichzelf heeft en dat is afgeleid van (zijn perceptie over) de groep waar hij deel van uitmaakt, namelijk als werknemer in plaats van ex-gedetineerde, veranderd.	1
10	maximumscore 3	
	Een juist antwoord bevat een verklaring voor het feit dat Dion Drew niet meer is teruggevallen in de drugscriminaliteit, met:	
	een toepassing van een omschrijving van de bindingstheorie	1
	het noemen van economische binding en informatie uit regel 36-80 van tekst 2 waaruit een economische binding blijkt	1
	het noemen van affectieve binding en informatie uit regel 36-80 van tekst 2 waaruit een affectieve binding blijkt	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	De bindingstheorie stelt dat maatschappelijke bindingen remmend werken op crimineel gedrag. Met zijn werk bij Bakkerij Greyston kreeg Dion Drew maatschappelijke bindingen die hij voorheen niet had, waardoor hij niet meer is teruggevallen in de drugscriminaliteit.	1
	Zo heeft het werken bij de bakkerij voor Dion Drew tot een economische binding geleid. Dion Drew werkt er tien jaar en meerdere promoties later nog steeds (r. 65-68). Werk / Het geld dat met werk verdiend wordt, is een voorbeeld van een economische binding.	1
	Ook heeft het werken bij de bakkerij voor Dion Drew tot een affectieve binding met het bedrijf geleid. Door het bedrijf voelt hij zich erkend als een mens die een positieve bijdrage kan leveren aan de samenleving (r. 61-63).	1
	<i>Opmerking</i>	
	<i>Als het antwoord geen verklaring bevat, dan kunnen maximaal 2 scorepunten worden toegekend.</i>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 3 Een tweede familie

11 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat een uitleg dat in de moai op Okinawa een sociale institutie te herkennen is, met:

- een toepassing van 'min of meer geformaliseerde regels' uit de omschrijving van het kernconcept sociale institutie en informatie uit regel 1-33 van tekst 3 waaruit 'min of meer geformaliseerde regels' blijkt 1
- een toepassing van 'reguleren van het gedrag van mensen' / 'reguleren van relaties tussen mensen' uit de omschrijving van het kernconcept sociale institutie en informatie uit regel 1-33 van tekst 3 waaruit 'reguleren van het gedrag van mensen' / 'reguleren van relaties tussen mensen' blijkt 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Uit tekst 3 blijkt dat van oudsher rond de vijf jonge kinderen aan elkaar worden gekoppeld en dat zij een verbintenis voor het leven met elkaar aangaan (r. 23-28), waarin een min of meer geformaliseerde regel te herkennen is. 1
- Deze min of meer geformaliseerde regel reguleert het gedrag van en de relaties tussen de leden van een moai. Uit tekst 3 blijkt namelijk dat de leden van een moai regelmatig bij elkaar komen voor onder andere werk en plezier (r. 28-30). Daarom is in de moai op Okinawa een sociale institutie te herkennen. 1

Opmerking

Als het antwoord geen uitleg bevat, dan kan maximaal 1 scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat een uitleg dat er tussen de leden van een moai sprake is van samenwerking, met:

- een toepassing van het vormen van relaties / afstemmen van handelen uit de omschrijving van het kernconcept samenwerking en informatie uit regel 1-54 van tekst 3 waaruit het vormen van relaties / afstemmen van handelen blijkt 1
- een toepassing van een gemeenschappelijk doel uit de omschrijving van het kernconcept samenwerking en informatie uit regel 1-54 van tekst 3 waaruit een gemeenschappelijk doel blijkt 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Uit tekst 3 blijkt dat de leden van een moai als (jonge) kinderen aan elkaar gekoppeld worden en dat zij een verbintenis voor het leven aangaan (r. 23-28). Zij vormen dus relaties om het handelen op elkaar af te stemmen. 1
- De leden van een moai doen dit voor een gemeenschappelijk doel, namelijk om elkaar te steunen, sociaal en financieel (r. 7-14; r. 43-48). 1

Opmerking

Als het antwoord geen uitleg bevat, dan kan maximaal 1 scorepunt worden toegekend.

Vraag	Antwoord	Scores
13 maximumscore 3		
	Een juist antwoord bevat:	
	• een toepassing van de omschrijving van het hoofdconcept binding en informatie uit regel 1-54 van tekst 3 om binding te illustreren	1
	• informatie uit regel 1-54 van tekst 3 die de redenering ondersteunt dat de samenleving op Okinawa minder geïndividualiseerd is dan de Nederlandse samenleving	1
	• een redenering dat de samenleving op Okinawa minder geïndividualiseerd is dan de Nederlandse samenleving, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept individualisering	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	• Uit tekst 3 blijkt dat de relaties en afhankelijkheden tussen mensen op Okinawa in belangrijke mate worden bepaald door de moai-traditie (r. 11-14; r. 51-54).	1
	• Moai's worden op jonge leeftijd gevormd door groepjes van ongeveer vijf kinderen samen te stellen die vervolgens een levenslang durende verbintenis met elkaar aangaan, waarin ze elkaar steunen op veel verschillende gebieden (r. 11-14; r. 23-28; r. 41-51).	1
	• Hieruit blijkt dat de mensen/kinderen op Okinawa in mindere mate hun zelfstandigheid op het gebied van vriendschap / zelfstandig hun keuze wie hun vrienden worden / met wie zij relaties en afhankelijkheden/bindings aangaan, bepalen dan in de Nederlandse samenleving. Daarom kan worden gesteld dat de samenleving op Okinawa minder geïndividualiseerd is dan de Nederlandse samenleving.	1
14 maximumscore 2		
	Een juist antwoord bevat:	
	• een uitleg dat je zou kunnen spreken van een 'moai-cultuur', met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept cultuur	1
	• informatie uit regel 1-54 van tekst 3 waaruit cultuur blijkt	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	• Je zou kunnen spreken van een 'moai-cultuur', omdat in moai's gemeenschappelijke normen, waarden en opvattingen gelden, zoals de waarde behulpzaamheid en de norm dat je je moai-vrienden helpt in tijden van nood.	1
	• Zo blijkt uit tekst 3 dat elk lid van een moai weet dat vrienden in een moai op elkaar kunnen rekenen en dat er altijd een vriend (in de moai) zal zijn die je helpt als je bijvoorbeeld ziek bent, iemand verliest of gebrek aan geld hebt (r. 43-48).	1

Vraag	Antwoord	Scores
15 maximumscore 2		
	Een juist antwoord bevat:	
	informatie uit regel 55-71 waaruit sociale cohesie blijkt en een toepassing van de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie	1
	een uitleg dat in tekst 3 een verband wordt gelegd tussen gezondheid en sociale cohesie	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	In tekst 3 staat dat leden van een moai de stressverlagende zekerheid hebben van het weten dat er altijd iemand voor hen is, om hen te helpen (r. 58-61). Weten dat er altijd iemand in jouw moai is om je te helpen betekent dat er een grote mate van verantwoordelijkheid voor elkaars welzijn is en dat draagt bij aan het gevoel een groep te zijn, lid te zijn van een gemeenschap. Er is dan sprake van sociale cohesie.	1
	Deze sociale bindingen die mensen/leden van een moai met elkaar hebben, kunnen volgens tekst 3 een langetermijnvloed hebben op iemands gezondheid (r. 55-58). In tekst 3 staat ook dat oudere mensen zonder goede vrienden eerder chronische ziekten ontwikkelen (r. 61-66). In tekst 3 wordt dus een verband gelegd tussen gezondheid en sociale cohesie.	1
16 maximumscore 2		
	Een juist antwoord bevat:	
	het noemen van de pool hoge onzekerheidsvermijding (van de dimensie van Hofstede lage onzekerheidsvermijding versus hoge onzekerheidsvermijding) / de pool feminien (van de dimensie van Hofstede masculien versus feminien)	1
	een redenering dat de traditie van moai's op Okinawa past bij de pool hoge onzekerheidsvermijding / de pool feminien, met een toepassing van een omschrijving van de gekozen pool en informatie uit tekst 3 om deze pool te illustreren	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	De traditie van de moai's past bij de pool hoge onzekerheidsvermijding (van de dimensie van Hofstede lage onzekerheidsvermijding versus hoge onzekerheidsvermijding).	1
	In samenlevingen met een hoge onzekerheidsvermijding voelen mensen zich sneller bedreigd door onzekere of onbekende situaties dan in samenlevingen met lage onzekerheidsvermijding. Met de moai's beschermen mensen zich tegen onzekere situaties en mogelijke risico's die ze lopen op bijvoorbeeld het gebied van gezondheid en financiën. Leden van een moai weten dat zij altijd op de moai(-leden) kunnen rekenen als zij een probleem krijgen (r. 43-48; r. 58-61).	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Opgave 4 Inkomensafhankelijke boetes?

17 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

a

- een uitleg dat het geven van standaardboetes voor verkeersovertredingen bij het daadrecht past, met een toepassing van een omschrijving van het begrip daadrecht en informatie uit de inleiding waaruit daadrecht blijkt

1

b

- een uitleg dat het geven van inkomensafhankelijke boetes voor verkeersovertredingen bij het daderrecht past, met een toepassing van een omschrijving van het begrip daderrecht en informatie uit de inleiding waaruit daderrecht blijkt

1

voorbeeld van een juist antwoord:

a

- In de inleiding staat dat bij standaardboetes de hoogte van de boete afhankelijk is van de ernst van het delict en voor iedereen gelijk is. Het daadrecht stelt de daad centraal en gaat uit van gestandaardiseerde sancties voor elke soort overtreding. Dus past het geven van standaardboetes bij het daadrecht.

1

b

- In de inleiding staat dat bij inkomensafhankelijke boetes de hoogte van de boete afhankelijk is van de hoogte van het inkomen van de verkeersovertreder. Het daderrecht houdt rekening met persoonskenmerken en de sociale omstandigheden van de dader, zoals de hoogte van het inkomen van de overtreder. Dus past het geven van inkomensafhankelijke boetes bij het daderrecht.

1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

18 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat:

- het noemen van economisch kapitaal en informatie uit regel 1-35 van tekst 4 waaruit economisch kapitaal blijkt 1
- informatie uit regel 1-35 van tekst 4 waaruit sociale ongelijkheid blijkt 1
- een uitleg dat economisch kapitaal volgens Kantorowicz-Reznichenko in het boetesysteem met standaardboetes de sociale ongelijkheid vergroot, met een toepassing van de omschrijving van het kernconcept sociale ongelijkheid 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Volgens tekst 4 hebben sommige overtreders een maandloon van 1.200 euro en andere overtreders een maandinkomen van 10.000 euro (r. 28-30). Dit maandelijkse inkomen is economisch kapitaal. 1
- Een standaardboete maakt procentueel een groter deel uit van het inkomen van een overtreder met een lager maandloon dan van een overtreder met een hoger maandloon (r. 25-30). 1
- Dat wil zeggen dat in een boetesysteem met standaardboetes loonverschillen tussen overtreders leiden tot een (nog) ongelijkere verdeling van schaarse zaken, zoals geld/inkomen. Dus vergroot in het boetesysteem met standaardboetes economisch kapitaal de sociale ongelijkheid, volgens Kantorowicz-Reznichenko. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

19 maximumscore 2

Een juist antwoord bevat:

- een verklaring dat voor mensen met een hoog inkomen de afschrikwekkende werking van standaardboetes klein is, met een toepassing van de rationele keuzetheorie waaruit blijkt dat mensen met een hoog inkomen bij standaardboetes de kosten lager dan de baten / de baten hoger dan de kosten zullen inschatten en informatie uit regel 36-49 van tekst 4 om dit te illustreren 1
- een verklaring dat voor mensen met een hoog inkomen de afschrikwekkende werking van inkomensafhankelijke boetes groter is, met een toepassing van de rationele keuzetheorie waaruit blijkt dat mensen met een hoog inkomen bij inkomensafhankelijke boetes de kosten hoger dan de baten / de baten lager dan de kosten zullen inschatten en informatie uit regel 36-49 van tekst 4 om dit te illustreren 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Kantorowicz-Reznichenko stelt dat met standaardboetes overtredingen kunnen worden afgekocht door mensen met een (hoog) inkomen, voor wie het bedrag van de standaardboete verwaarloosbaar is (r. 40-44). Mensen voor wie het bedrag van een standaardboete onbeduidend is, zullen de baten van het overtreeden van de wet, bijvoorbeeld ergens sneller aankomen wanneer zij te hard rijden, dus hoger inschatten/beschouwen dan de kosten, namelijk het krijgen van de standaardboete voor de overtreding (want die kosten zijn voor hen geen enkel probleem). 1
- Een inkomensafhankelijke boete zal deze mensen (voor wie het bedrag van een standaardboete onbeduidend is) beter afschrikken (r. 44-49). Bij een inkomensafhankelijke boete zullen de kosten voor deze mensen veel hoger zijn (want hoe hoger het inkomen, hoe hoger de boete). De kans dat zij de baten van te hard rijden dan lager inschatten dan de kosten (een boete) is dan veel groter. 1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

20 maximumscore 3

Een juist antwoord bevat:

- een hypothese over een voordeel van inkomensafhankelijke boetes ten opzichte van standaardboetes (die past bij regel 36-49 van tekst 4) 1
- het noemen van de afhankelijke en de onafhankelijke variabele in deze hypothese 1
- een vraag die in een enquête gesteld zou kunnen worden om de genoemde afhankelijke variabele te meten 1

voorbeeld van een juist antwoord:

- Als een boete inkomensafhankelijk is, dan worden mensen met een hoog inkomen meer afgeschrikt om een strafbaar feit te begaan dan als er een standaardboete gegeven wordt. / Als een boete inkomensafhankelijk is, dan overtreden mensen met een hoog inkomen de wet minder vaak dan als er een standaardboete gegeven wordt. 1
- onafhankelijke variabele: het type boete / inkomensafhankelijke boete of standaardboete; afhankelijke variabele: de mate waarin mensen met een hoog inkomen worden afgeschrikt om een strafbaar feit te begaan / de mate waarin mensen met een hoog inkomen de wet overtreden 1
- Let je er met een inkomensafhankelijke boete meer op dat je binnen de snelheidslimiet blijft / geen verkeersovertreding begaat dan met de standaardboete? 1

21 maximumscore 1

Een juist antwoord bevat een argument tegen het systeem van standaardboetes, met een uitgangspunt van de socialistische stroming en informatie uit regel 17-54 van tekst 4 die het argument ondersteunt.

voorbeeld van een juist antwoord:

Een uitgangspunt van de socialistische stroming is gelijkheid en het systeem van standaardboetes vergroot de ongelijkheid tussen mensen met lagere en mensen met hogere inkomens. Voor eenzelfde overtreding draagt een armere persoon procentueel een zwaardere last dan een rijkere persoon (r. 25-34).

Vraag	Antwoord	Scores
22	maximumscore 2	
	Een juist antwoord bevat:	
	informatie uit regel 50-75 van tekst 4 om een liberaal uitgangspunt te illustreren	1
	een argument tegen het invoeren van inkomensafhankelijke boetes, met het noemen van de liberale stroming en het gekozen uitgangspunt van de liberale stroming	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	Het invoeren van inkomensafhankelijke boetes kan het recht op privacy van het individu schenden (r. 66-68).	1
	Dat wil zeggen dat het invoeren van inkomensafhankelijke boetes aan individuele rechten raakt, wat een uitgangspunt van de liberale stroming is.	1
23	maximumscore 2	
	Een juist antwoord bevat:	
	a	
	een uitleg dat de barrière 'toekennen van een hoge prioriteit aan een probleem' / 'afwegen van wensen of behoeften' is genomen met de motie van de SP, met een toepassing van deze barrière en informatie uit de inleiding van de vraag	1
	b	
	een redenering dat de barrière 'beslissen over (een beleidsmatige oplossing van) het probleem' lastig te nemen zal zijn en informatie uit regel 50-75 van tekst 4 die de redenering ondersteunt	1
	voorbeeld van een juist antwoord:	
	a	
	De barrière die is genomen met de motie van de SP, is het toekennen van een hoge prioriteit aan de kwestie van inkomensafhankelijke boetes. Uit de inleiding van de vraag blijkt namelijk dat de SP een motie heeft ingediend om de mogelijkheden van inkomensafhankelijke boetes in Nederland nader te onderzoeken en dat er ook onderzoek heeft plaatsgevonden. Het onderwerp stond dus op de politieke agenda.	1
	b	
	De barrière 'beslissen over (een beleidsmatige oplossing van) het probleem' zal lastig te nemen zijn. Volgens Kantorowicz-Reznichenko maken sommigen zich zorgen over het schenden van het recht op privacy (r. 64-68). Een mogelijke schending van de privacy bemoeilijkt de beslissing over de inkomensafhankelijke boetes.	1
24	B	

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van de alfabetisch eerste vijf kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Cito gebruikt deze gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 30 mei te accorderen.

Ook na 30 mei kunt u nog tot en met 11 juni gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

tweede tijdvak

Ook in het tweede tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw tweede-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

tekst 1	Statushouders mogen oefenstemmen in Arnhem: 'Je moet één bolletje inkleuren'. de Volkskrant. (2023, 12 maart). Geraadpleegd op https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/statushouders-mogen-oefenstemmen-in-arnhem-je-moet-een-bolletje-inkleuren~b64d1ace/
figuur 1	Stichting Cito Instituut voor Toetsontwikkeling, op basis van gegevens van de Kiesraad. Geraadpleegd op: https://www.verkiezingsuitslagen.nl/
tekst 2	Pirson, M. & Livne-Tarandach, R. Restoring dignity with open hiring: Greyston Bakery and the recognition of value. In: Rutgers Business Review Vol. 5, No. 2. (summer 2020).
tekst 3	Aislinn Kotifani. This Tradition is Why Okinawan People Live Longer, Better. Blue Zones. (augustus 2018). Geraadpleegd op https://www.bluezones.com/2018/08/moai-this-tradition-is-why-okinawan-people-live-longer-better/
tekst 4	Moeten rijke mensen een hogere prijs betalen voor (verkeers)overtredingen? Erasmus Universiteit Rotterdam. (2022, 20 december). Geraadpleegd op https://www.eur.nl/nieuws/moeten-rijke-mensen-een-hogere-prijs-betalen-voor-verkeersovertredingen